

БОЖИЦА МЛАДЕНОВИЋ

МИЛУНКА САВИЋ: ИЗМЕЂУ МИТА И СТВАРНОСТИ

Милунка Савић (1890–1973), жена херој, била је парадигма патриотизма, давала је све за Отаџбину, а заузврат није тражила ништа. Много година, са кратким прекидима, била је у ратовима, рововима и борбама (Први и Други балкански и Велики рат). За то време је рађавана више пута. Постала је жена са највише ордена, споменица и медаља у историји наведених ратова. Живот Милунке Савић у ратовима био је попут комете која је летела остављајући блистав траг, немајући времена за обично корачање. Без обзира на то, остала је скромна, достојанствена и неустрашива. У миру мајка, једне ћерке коју је родила и три које је усвојила. Кројачица у војној шивари, куvariца, чистачица у Хипотекарној банци у Београду. Чувар традиције ратова у којима се прославила. Носилац ордена заборављеног хероја из минулих ратова у којима је створена нова држава Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца, касније Краљевина Југославија. Не зна се да ли је већи херој била у рату или у миру. Савременици и саборци Милунке Савић као да нису били свесни какву су величину имали у свом окружењу. После рата су плодове победе брали они који су се налазили дубоко у позадини. Многи тадашњи представници власти¹ огрешили су се о ову велику жену и пред потомцима не могу добити прелазну оцену на испиту „чојства”.

Подаци којима располаже српска и светска историографија о нареднику српске војске Милунки Савић скромни су и врло често погрешни. Стање је овакво због тога што не постоји књига о овој жени написана пером историчара.² Веома је тешко ухватити

¹ Мислимо на припаднике цивилне и војне власти.

² Božica Mladenović, „Women’s Mobilization for War (South East Europe)”, in: Encyclopedia.1914-1918-online.net, International Encyclopedia of the First World

се у коштац са овом темом, превише дуго су се њоме бавили они који нису следбеници музе Клио. Новинари, публицисти, писци, поете, направили су својим „истраживањима” проблеме историчарима. Зато и дајемо овакав наслов, свесни да је, када је у питању Милунка Савић, дубок јаз који дели истину (ако истина уопште постоји) од онога што су приче стваране деценијама, које су од српске хероине стварале митску личност.

Милунка Савић родила се 24. јуна 1890. у селу Копривници код Рашке. Њени родитељи Раденко и Даница Савић имали су четворо деце: најстаријег сина Милана, и ћерке Милунку, Миону и Славку. Детињство Милунке Савић протекло је у сиромаштву и тешком и свакодневном раду на пољу и у кући. Преломни догађај, који је из корена променио живот младе девојке, био је почетак Првог балканског рата.

У Првом балканском рату Милунка се пријавила као добровољац Милун Савић. Прихваћена је прича да је Милунка ово учинила да би заменила брата, једино мушко дете у породици. Међутим, судећи по казивањима саме Милунке Савић, брат Милан је био старији од ње. На почетку Великог рата он је био ожењен, па је снаха све време рата живела у кући Савића у Копривници. Друге мотиве је ова храбра жена наводила као разлог: тада је имала 20 година, а девојачке жеље у тим часовима биле су далеко од ње. Наравно да је под девојачким жељама подразумевала удају и стварање породице. Она је хтела у рат и сматрала је да је „испунила своју дужност – борила се с пушком у руци а не као болничарка.”³ Била је војник у Дринској дивизији и учествовала у Скадарској бици.⁴

У Другом Балканском рату се прославила у Брегалничкој бици 1913. године. У току жестоких борби била је рањена и тада се у превијалишту установило да је заправо девојка. Вест о томе да се храбри бомбаш зове Милунка прочула се у српској војсци.⁵ У овом рату добила је медаљу за храброст и чин каплара.⁶

War, ed. by Ute Daniel, Peter Gatrell, Oliver Janz, Heather Jones, Jennifer D. Keene, Alan Kramer, and Bill Nasson, issued by Freie Universität Berlin, Berlin 2014-10-08 (https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/womens_mobilization_for_war_south_east_europe).

³ Антоније Ђурић, *Жене-Солунци говоре*, „Књижевне новине”, Београд 1987, 34.

⁴ „Турске војске више није било, протерана је из Македоније, са Косова, из Санџака (...) Једино се још држала у јаким утврђењима Скадра, али је и тамо била опседнута – сваког дана се очекивао пад ове тврђаве (...) Била је и у овој опсади и прославила се као бомбаш...”, записао је Антоније Ђурић (А. Ђурић, нав. дело, 35).

⁵ „Није се више скривала: сви су знали да је Милунка Савић. Уважавали су је и волели” (А. Ђурић, нав. дело, 36).

⁶ Исто.

На почетку Великог рата Милунка Савић се „надала (...) да ће добити ратни распоред”. Када се то није десило, она је отишла код војводе Степе Степановића, па потом код војводе Радомира Путника и тражила да је приме у војску. Обојица војвода су је одбили. На Милункину срећу, појавио се мајор Војислав Танкосић и препоручио је као искусног и храброг ратника: „Ако је та девојка Милунка Савић онда би је требало примити у неку добровољачку јединицу. Она се већ прославила у рату са Бугарима. Неустрашива је, брза, окретна, сналажљива, лукава, као видра ...”⁷ Сутрадан је војвода Путник прихватио Танкосићев предлог, а Милунка је, у знак захвалности, хтела да пољуби војводу у руку и skut и тако изрази своју неизмерну захвалност.⁸

У Великом рату Милунка Савић се борила у Другом пешадијском пуку „Књаз Михаило”, познатијем као Гвоздени пук. Учествовала је у Дринској и Колубарској бици 1914. године. За заслуге у бици на Колубари, у којој се прославила као бомбаш, Милунка је стекла Карађорђеву звезду. На питање команданта пука, пуковника Димитрија Милића, који војник је заслужио да добије ово високо одликовање, следио је сложан одговор: „Милунка Савић!”⁹ У јесен 1915. године Гвоздени пук је био распоређен у Македонији. У тешким борбама вођеним против бугарске регуларне армије и комита допринос је дала и Милунка Савић. При одступању српске војске преко Албаније и северне Црне Горе, Други пешадијски пук је штитио од напада бугарских трупа. Посебно су тешке борбе вођене на планини Бабуни. Српска војска била је принуђена на повлачење. Почетком јануара 1916. Милунка је била тешко рањена и лечена у Бизерти.

Треће ратне године војници српске војске борили су се у неколико битака: Горничевској, на Кајмакчалану и у окуци Црне реке. У крвавим сукобима на Кајмакчалану, Добром пољу и Груништу Милунка се прославила као бомбаш, али и по заробљавању више бугарских војника. Због тога је добила другу Карађорђеву звезду.¹⁰

Постоје подаци да је наредник Милунка Савић у два балканска и Великом рату рањена девет пута.¹¹ Ми смо у истраживањима дошли до података да је рањена пет пута: у груди у Брегалничкој бици, у главу у Дринској бици, поново у груди у близини Ужица (провела у нишкој војној болници месец дана на лечењу), прили-

---

⁷ А. Ђурић, нав. дело, 37.

⁸ Исто.

⁹ Исто, 38.

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто, 39.

ком повлачења преко Албаније (лечена у Бизерти), у обе ноге на Скочивиру.

Такође се располаже различитим подацима о броју одликовања, домаћих и иностраних, која је са поносом носила Милунка Савић: два ордена Карађорђевог звезде са мачевима (постоји мишљење да је у питању једна Карађорђева звезда), Златна и Сребрна медаља за храброст Милош Обилић, Споменица ослободилачких ратова 1912–1913, Албанска споменица, Споменица за ослобођење и уједињење 1914–1918. Добила је и три инострана одликовања: два Национална ордена Легије части и орден Ратни крст са златном палмом.¹² Важно је нагласити да је наредник српске војске Милунка Савић била једина жена одликована француским орденом Ратни крст са златном палмом. У част похвале храбрости Милунке Савић стајале су у ставу „мирно” јединице сила Антанте. Таква почаст није указана ниједном официру српске војске. При уручењу ордена, пред Милунком је у знак поздрава спуштена застава елитних француских пукова из битака код Вердена и Марне.

Када је утихнуло оружје, Милунка Савић је краће време била на служби у војсци у Сарајеву. Послови којима се бавила били су: кројачица у фабрици војних униформи и куварица. У Сарајеву се Милунка удала за Вељка Глигоревића.¹³ Потом се демобилисала и као добровољац добила имање у добровољачкој колонији Маријин Мајур, касније названој Степановићево, близу Новог Сада. Осам година касније, она је кућу и имање дала најмлађој сестри Славки и отишла да живи у Београду. Од 1929. била је чистачица у Хипотекарној банци у Београду, а шест година касније постала је чистачица канцеларије директора банке. Као самоука жена, чистачица, са четири ћерке, живела је у Скадарској улици. Касније се преселила на Видиковац и ту живела деценијама у неугодној и неуспешној кућици. У дубокој старости, неколико година пред смрт, добила је стан у насељу Браће Јерковић – на четвртом спрату у згради без лифта.

Милунка Савић је умрла 5. октобра 1973. године у деветој деценији живота. Сахрањена је у породичној гробници на Новом гробљу, без почаста које су јој припадале. Поновна сахрана десила се 40 година касније, у Алеји заслужних грађана на Новом гробљу у Београду.

Какав је траг оставила Милунка Савић у култури сећања народа коме је припадала? Да је Милунка живела и ратовала у некој

¹² А. Турић, нав. дело, 41.

¹³ Брак Милунке Савић и Вељка Глигоревића остао је велика непознаница. Однос ово двоје људи тек треба детаљно истражити.

другој држави, не би се сећање на њу svelo на један споменик подигнут у Јошаничкој бањи. Поред тог споменика, постоји и спомен-плоча на кући на Вождовцу у којој је живела, а улица носи име њене најпознатије становнице. Родна кућа у Копривници је запуштена, зарасла у коров и полагаано се обрушава. У Степановићеву се само старији људи сећају Милунке, а на кући у којој је живела не постоји никакво обележје.

О српској хероини из Великог рата написано је више драма, које су на репертоару позоришта и играју се деценијама. Снимљен је и документарно-играни филм *Милунка Савић – хероина Великог рата*.

О Милунки Савић је написано неколико књига. Антоније Ђурић је објавио разговор са Милунком у својој књизи *Жене-Солунци љоворе*. Вредност књиге је у томе што је записана прича тада већ остареле ратнице. Недостатак је то што је Ђурић „угушио” изворну причу храбре ратнице својом перцепцијом и схватањима.

Јасмина Лазаревић је написала романирану биографију Милунке Савић.¹⁴ Ауторка је уложила напор да у књизи не буду само „испричане легенде и приче”, већ је покушала да поруши неке неистине о својој јунакињи у рату и миру – да је примљена у регуларне јединице (у другој половини октобра 1914 – Дринска битка) и да није бранила Београд у октобру 1915. Историјска је истина да је Други пешадијски пук тада био у источној Македонији и на граници према Бугарској. Покушала је да одговори на питања о томе када се сазнало да је у питању жена, колико пута је рањена, да ли је била у борбама на коти 1212. Устврдила је да је Милунка добила једну Карађорђеву звезду са мачевима на Јовандан 1917. године, као и да није била заточена на Бањици у Другом светском рату...

Следећа књига је резултат рада три аутора: Видоје Голубовић, Предраг Павловић, Новица Пешић, *Добровољка Милунка Савић – српска хероина*, Београд 2013. Књигу је објавило је Удружење ратних добровољаца 1912–1918. и у њој је као црвена нит стално провлачена идеја да је Милунка била добровољац; приметно је да међу ауторима нема историчара.¹⁵

Књижевница из Крагујевца Војислава Латковић у едицији „Жене у вртлогу историје” није могла да заобиђе српску хероину из три рата.¹⁶ Војислава Латковић је посебно нагласила некоректан

¹⁴ Јасмина Лазаревић, *Девојка из долине јорџована*, „Центар за културу, образовање и информисање Градац”, Рашка 2010.

¹⁵ „Промоцијом књиге (...) Удружење добровољаца је одржало својеврстан школски час о патриотизму и добровољаштву у Србији, потомцима у науку”, речено је, између осталог, на промоцији књиге у Дому Војске Србије у Београду.

¹⁶ Војислава Латковић, *Милунка Савић – њослављени херој Великог рата*, „Беокњига”, Београд 2014.

однос државе према Милунки Савић, зато што је остала наредник и без официрског чина. Флора Сендс је добила чин официра и коња чим је дошла да помаже Србима, а Милунка је и после три рата имала само чин наредника.

Завршићемо са књигом публицисте Ранђела Анђелковића.¹⁷ Аутор је нагласио: „Ова књига је пре свега истина о Милунки Савић, а истина руши све митове. Постојала је опасност да Милунка уђе у мит. Писало се све и свашта о њој...” Припремајући књигу, Анђелковић је прочитао преко 30.000 страница, четири године истраживао, увео и „живу реч”, односно приче њених унука. Верујемо да је аутор имао превелике амбиције, али је у њима сагорео не успевши да се избори са истином.

Како би требало да се обављају истраживања у будућности? Морамо констатовати – да занимање није испољено, тема би наставила да чека своје ауторе. Увек су постојали истраживачи које су занимали лик и дело Милунке Савић. После сто година од почетка Великог рата заиста је дошло време да историчари стану на чело колоне и наставе започети посао у складу са методом који се примењује у историјској науци. То пре свега значи критички однос према изворима и рад без девалвирања речи и чињеница, без употреба фраза које ништа не значе и празних речи. Историчар је обавезан да се не упушта у ваннаучне методе којима је циљ да историју српског народа прикажу на лепши начин, и не допусти политикантима и осталима да „кроје” историју када дневна политика почне да у складу са својим интересима креира слику прошлости. Историчари-политиканти не могу бити рецензенти монографије о Милунки Савић.

---

¹⁷ Ранђел Анђелковић, *Жена-рајник: Милунка Савић, српска хероина*, „Савез потомака ратника Србије 1912–1920”, Београд 2014.